

Egemen Umut Şen

Merzifon Science and Art Center, egemenumutsen@gmail.com, Amasya-Turkey

DOI	http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2020.15.4.D0267
ORCID ID	0000-0001-7518-0737
CORRESPONDING AUTHOR	Egemen Umut Şen

FOTOĞRAFLAR ÜZERİNDEN BİR YABANCILAŞMA ANALİZİ

ÖZ

Sokrates'in daimon kavramı, Kant'ın evrensel ahlak yasasındaki iç mahkemesi, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki kendini gerçekleştirme basamağı, Horney'in nevroz teorisi, tüm bu düşünce sistemlerinin ortak noktası; insanın doğumuyla getirdiği potansiyelini geliştirme yoluyla kendisini gerçekleştirerek özgürleşeceği, üretken, kendisiyle barışık, mutlu bir kimlik inşa edeceğidir. Aksi halde kendisini gerçekleştiremeyen birey, eksikliğini giderebilmek için uyumlandığı sosyokültürel topluma bağımlı olacak, geçici güç odaklarına yönelecek, iç sesinden uzaklaşarak öz saygısını yitirecek, yaşadığı benlik çatışması sonucunda kendisine yabancılaşarak, nevrotik eğilimler geliştirecektir. Jung'un analitik psikolojisine göre çevreye ve kültüre uyum ile kazandığımız özellikler yani personalar; kişiliğimiz ile ilişkimizi kaybederek yabancılaşmamıza sebep olan maskelere dönüşmektedir. Bireyin tüketim kalıpları yoluyla kazanmaya çalıştığı itibar, ya da sanal dünyada kurguladığı profiller arkasına saklandığı maskelerden başka bir şey değildir. Bu çalışmada betimsel yöntem kullanılarak yabancılaşma kavramı felsefe, sosyoloji ve psikoloji disiplinleri diyalektiğinde tanımlanmaya çalışılmış ve maske metaforu üzerinden lisan engeline takılmayan evrensel bir dil olan fotoğraf sanatı aracılığı ile betimlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Tüketim Toplumu, Yabancılaşma, Maske, Fotoğraf

AN ANALYSIS OF FOREIGNIZATION THROUGH PHOTOS

ABSTRACT

Socrates' concept of daimon, Kant's internal court in the universal moral law, Maslow's self-realization step in the hierarchy of needs, Horney's theory of neurosis, the common point of all these thinking systems; It means that people will be liberated by realizing themselves by developing their birth potential, and they will build a productive, self-confident and happy identity. Otherwise, the individual who cannot realize himself will be dependent on the sociocultural society to which he is adapted, turn to temporary power centers, lose his self-esteem by moving away from his inner voice, and develop neurotic tendencies by alienating himself as a result of his self-conflict. According to Jung's analytical psychology, the characteristics that we have acquired through adaptation to the environment and culture, namely personas; By losing our relationship with our personality, it turns into masks that cause us to become alienated. The reputation that the individual tries to gain through consumption patterns or the profiles he creates in the virtual world is nothing but masks behind which he hides. In this study, using the descriptive method, the concept of alienation was tried to be defined in the dialectic of philosophy, sociology and psychology disciplines, and it was described through the art of photography, which is a universal language that does not get caught in language barriers through the mask metaphor.

Keywords: Modernization, Consumption Society, Alienation, Mask, Photograph

How to Cite:

Şen, E.U., (2020). Fotoğraflar Üzerinden Bir Yabancılaşma Analizi, Fine Arts (NWSAFA), 15(4):293-, DOI: 10.12739/NWSA.2020.15.4.D0267.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

İnsanın sosyal bir varlık olduğu düşüncesinden hareketle sosyal hayat içerisinde insanı tanımlarken, benlik ve toplumsal kimlik kavramları önem arz etmektedir. Bu iki kavramı birbirinden ayrı ele almak doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü bireyin nevi şahsına münhasır özellikleri, içinde yaşadığı çevre ve kültür etkisinde birbirini şekillendiren bu yolla bireyi oluşturan önemli iki unsurdur. Modernleşme tarımsal üretimden endüstriye, insan hayvan gücünden makine gücüne, köy ekonomisinden kent ekonomisine geçiş olarak tanımlanmaktadır [7]. Modernleşme öncesinde bireysel ve toplumsal kimlik; kişinin becerileri ile ilişkili olarak topluma fayda sağladığı mesleği, ya da toplumda kabul gördüğü sosyal konumuna göre şekillenmekteydi. Modern toplumun dinamiklerinde, bireysel ve toplumsal kimlik inşa süreci de bir takım değişikliklere uğramıştır. Modernleşme, başta kentleşme ve metalaşma ile birlikte bireyselleşme süreçlerini içermektedir [3]. Modernleşmenin getirisi metropollerde, büyük siteler içerisinde, stüdyo dairelerde, komşularını tanımadan, iş ve ev arasında sıkışmış hayatları yaşamaya çalışan, yalnızlaşmış bireylerin en büyük sorunlarından birisi yabancılaşmadır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Bu çalışmanın öne çıkan iki unsuru bulunmaktadır. Birincisi yabancılaşma sorunsalını felsefe, sosyoloji ve psikoloji disiplinleri diyalektiğinde farklı düşünce sistemleri üzerinden birbirini doğrular bir zeminde tanımlamaya çalışıyor olması, diğer önemi ise tanımlanan yabancılaşma kavramını, lisan engeline takılmayan evrensel bir dil olan fotoğraf sanatı aracılığı ile betimlenmesidir.

3. YÖNTEM (METHOD)

Bu çalışma, tarama modeli ve betimleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Yabancılaşma kavramı felsefe, sosyoloji ve psikoloji disiplinlerinde literatür taraması yapılarak diyalektik bir zeminde düşünce sistemleri yardımıyla açıklanmıştır. Yabancılaşma kavramı doğrultusunda maske metaforu üzerinden üretilen fotoğraflar betimsel yöntemle analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

4. ANAKONU (SUBJECT)

4.1. Yabancılaşma Kavramı (The Concept of Alienation)

Yabancılaşma kavramı tek düzlemde ele alınabilecek bir kavram değildir. Yabancılaşma bireye özgü bir kavram olduğu için psikolojik düzlemde değerlendirilmesi gerekir. Aynı zamanda bireyi toplumdan yalıtarak değerlendirmek doğru olmayacağı için, yabancılaşmayı sosyolojik düzlemde de değerlendirmek gerekmektedir. Psikolojik ve sosyolojik düzlemlerde birlikte ele alınması gereken yabancılaşma kavramının, aynı zamanda bir düşünce sistemi olarak felsefi boyutu da bulunmaktadır. Yabancılaşma kavramı felsefe, sosyoloji ve psikoloji alanlarında ayrı ayrı tanımlandığında, tanımlar konunun incelendiği alanın dinamiklerine göre farklılaşmaktadır [7]. Bu yüzden yabancılaşma kavramını, disiplinler arası birbirini doğrulayan bir temele dayandırılarak ele almak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Yabancılaşma kavramsal olarak ilk kez Hegel'in düşünce sisteminde yer bulmuştur [8]. Hegel'e göre yabancılaşma "geist" yani mutlak tinin, kendisinde vücut bulduğu insanın, kendi dışında gerçeklik olmadığının farkına varamayarak özüne dönemeyişiyile meydana gelmektedir [5]. Başka bir ifade ile Hegel'e göre yabancılaşma; insanın fiziki varlığı ile ruhi varlığı arasındaki mesafenin açılmasıdır [18]. Hegel'in diyalektik idealizm düşünce sisteminde; idea insanın kendi içindeki bir olanaktır. İdea doğanın sınırlayıcı ve zorlayıcı şartları altında özüne aykırı bir duruma düşerek yabancılaşmaktadır. Bu çelişki çatışmaya, çatışma da

değişime yol açmaktadır. Birey özüne yönelerek, kendini gerçekleştirme yoluyla doğanın sınırlayıcılığını özgürlüğe dönüştürebilir. Hegel insanın özündeki potansiyeli geliştirip kendini gerçekleştirerek yabancılaştırmaktan kurtulduğu diyalektik bir süreci tanımlamaktadır.

Yabancılaştırma kavramını temel olarak iki kategoride ele almak mümkündür. Bunlardan ilki nesnel yaklaşımlar; yabancılaştırmayı daha somut, politik ve ekonomik bağlamda ele alırken, diğeri olan öznel yaklaşımlar; daha çok sosyal ve psikolojik bakış açısında yabancılaştırmanın duygusal görüntüleriyle ve sonuçlarının tedavisiyle ilgilenmektedir [13]. Nesnel yaklaşımlardan en bilincilik kazanmış olanı Karl Marx'ın düşünce sistemidir. Marxist düşünce sisteminde yabancılaştırma; kapitalizm tarafından insan doğası ve insan emeği arasındaki ilişkinin saptırılması olarak adlandırılmıştır [15]. Sanayinin gelişmesi ile birlikte üretici konumundaki insan, üretim bandında sürekli aynı eylemi gerçekleştiren bir makineye dönüşmüştür. İşçi üretim sürecinde, kar merkezli iş bölümü içinde zorla işe koşulmaktadır. Bu zorla işe koşulma durumunda işçinin potansiyeli ve yaratıcı eylemi söz konusu olamamaktadır. Bu durum işçinin kendisini gerçekleştirmesine olanak vermeyen, evini geçindirmek için katlanmak zorunda olduğu bir yaşantıya dönüşmektedir.

Marx'a göre modernleşen sanayi sonucu işçi makinenin canlı bir parçası haline dönüşmekte böylece bireyin emeğine yabancılaştırması gerçekleşmektedir [2]. Hayatını idame ettirmek için çalışmak zorunda olan insan, kendisinden bir şey katamadığı, üretim sürecinin rutini içinde kendi doğasından uzaklaşarak, sadece tüketmek amacıyla üretmek zorunda kalarak yabancılaştırmaktadır [5]. Marx'a göre hayat, çalışarak kendini gerçekleştirmek için bir fırsat olacağı yerde, çalışmak yaşayabilmek için bir araç haline gelmektedir [12]. Modern sanayi makinelerinin bir parçası haline dönüşen insan, hem yaptığı işin kendi gözünde bir değeri kalmadığı için yaptığı işe yabancılaştırmakta, hem de ekonomik ulaşılmazlığı yüzünden kendi ürettiği ürüne yabancılaştırmaktadır. Kendi emeğine yabancılaştırılan insan, evrensel üretim yetisinden yoksun bırakıldığı için kendi türüne de yabancılaştırmaktadır [14]. Böylece Marxist düşünce sisteminde, kapitalizmin bir sonucu olarak insan; kendine, emeğine, ilişkilerine ve yaşama yabancılaştırmaktadır.

Yabancılaştırma kavramına öznel yaklaşım perspektifinde bakılacak olursa; Kant'ın evrensel ahlak kuramından bahsetmek gerekecektir. Kant ahlakı her insanın içinde var olan bir iç mahkeme olarak tanımlayarak, her insanın doğarken beraberinde getirdiği vicdan yetisini vurgulamıştır [6]. Kant'a ait bu düşüncenin Hegel'in düşünce sistemi ile örtüştüğünü görmek mümkündür. İki düşünce sisteminde de insanı diğer somut varlıklardan farklı kılan, insanın kendi potansiyelinden bahsedilmektedir. Bu düşünce perspektifini Sokrates'e kadar götürmek mümkündür. Sokrates insanın boş bir zihinle dünyaya gelmediğini, potansiyel olarak bilgileri taşıdığı ve bu bilgileri açığa çıkarması gerektiği düşüncesini savunmuştur [1]. Sokrates'in "daimon" adını verdiği insanın iç sesi insana doğru olanın ne olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda Sokrates'in tanımladığı "daimon" ve Kant'ın insanın iç mahkemesi olarak tanımladığı vicdanın aynı kavram olduğu görülebilir. Sokrates'in düşünce sisteminde önemli bir diğer kavram ise her şeyin doğasına uygun hareket etmesi gerektiğini ifade eden "arete" kavramıdır. İnsan da kendi doğasına uygun hareket etmelidir. Bu ancak insanın kendisini bilmesi ile mümkün olabilmektedir. Kant'ın evrensel ahlak yasası da herkese kendine uymayı buyurmaktadır. Eğer insan kendi özüne göre hareket etmezse, insani özelliklerinden uzaklaşırsa kendisinden de uzaklaşacaktır.

Hayvanlar belli iç güdüler ile dünyaya gelir, bu iç güdüler onların hayatta kalabilmesi ve neslini devam ettirebilmesi için gereklidir. Hayvan besin ve içecek temin edebilmek, güvende olabilmek ve üreyebilmek üzerine kurulu bir yaşam formudur. Eğer insan da günlük yaşantısında

sadece ihtiyaçlarını gidermek, güvenli ve konforlu bir yaşam sürmek odağında olursa insani vasıflardan uzaklaşacaktır. İnsan günlük yaşamında kişisel çıkarları için doğru olduğunu düşündüğü şeylerden taviz verirse, ne statüde ve ne rahatlıkta olursa olsun, yaşamı araçsallaştırdığı için zamanla kendisine olan itibarını kaybedecektir.

İnsanın kendine olan saygısı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacından bahseden başka önemli bir isim de Abraham Maslow'dur. Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramında, Kant'ın insanın içinde bulunan insanlık potansiyeli ve insanın kendi özüne uyması gerekliliği yönündeki düşüncelerini psikoloji alanına taşımıştır. Maslow insanın ihtiyaçlarını hiyerarşik bir piramit ile tanımlamıştır. Piramidin en altında insanın nefes almak, yemek yemek, su içmek, uyumak, seks yapmak gibi fiziksel ihtiyaçları yer alır. Bu ihtiyaçlarını giderebilen insanın barınmak, sağlığını korumak gibi güvenlik ihtiyaçları olacaktır. Güvenlik ihtiyaçlarını da karşılayan insan arkadaş edinmek, aile kurmak gibi sosyal ihtiyaçlar duyacaktır. Piramidin bir üst basamağında başkalarından saygı görmek, başkalarına saygı göstermek ve öz saygı sahibi olmak gibi ihtiyaçlar yer almaktadır. Bu ihtiyaçlarını da giderebilen insan piramidin en üst basamağındaki kendini gerçekleştirme ihtiyacına yönelecektir [11]. Maslow'a göre; Kant'ın da belirttiği gibi, insanın kendini gerçekleştirme itkisinden uzaklaşması kendine olan saygısını yitirmesine neden olacaktır [6]. İnsan çıkarları uğruna doğasına karşı işlediği her suçun sonucu olarak bir süre sonra kendisini küçük görecektir, değersiz ve sevgiden yoksun hissedecektir. Vicdani insanın yaşam çağrısı olarak tanımlamış, insanın mükemmelleşerek kendini tamamlamasını sağlayan yeti olduğunu belirtmiştir. Bu yeti bastırılırsa, birey öz saygısını yitirecek ve ruh sağlığı bozulacaktır. Kendini gerçekleştirmekten kaçarak çevreye uyumlanmayı seçen insan, çevresindekiler tarafından onaylanmama korkusu ile doludur, iç tedirginliği fazladır, kaybetmekten ve yalnız kalmaktan korkmaktadır, aynı zamanda da kendisini gerçekleştiremediği için uyumlanmayı tercih ettiği çevreye karşı düşmanlaşmaktadır [6]. Potansiyelini görmezden gelerek yeteneklerini körelten, sadece rahat etmek üzerine yaşam süren, doğruyu görüp korktuğu için susan kişi, içten içe kendisini aldattığını hissedecek, öz saygısını yitirecek, zamanla kişilik sorunlarına, psikozlar ve nevrozlara yol açacaktır.

Analitik psikiyatri alanında çalışan Karen Horney nevroz teorisinde; insanın kendini tamamlama ihtiyacı yerine gelmediğinde kendini eksik hissedeceğini, bu eksiklikle başa çıkmanın yolunu nevroitik eğilimleri geliştirmekte bulmaya çalışacağını belirtmiştir. İnsan potansiyeli ve bu potansiyele bağlı olarak kendini tamamlama arzusunu görmezden geldiğinde, kendini eksik ve güçsüz hissetmekte, güçsüzlük duygusunu dengelemek için farklı güç arayışlarına yönelmektedir [6]. Standartlara uyum, başkasına bağımlı olma yani mazoşizm, kendini büyük görme yani narsisizm gibi nevroitik belirtilerle ortaya çıkan eksiklik duygusunu dengelemek için birey popülarite, prestij, maddi servet gibi sahte güç arayışlarına yönelmektedir.

Modernizmin getirisi ile insan, "homo economicus", yani hayatı hiç bir ahlaki değer yargısı taşımadan sadece tüketmek için üretmekten ibaret gören bireye dönüşmüştür [16]. Horney'e göre yabancılaşan insanın en belirgin özelliği samimiyetsizlik ve bencilliktir [6]. Çünkü kendini gerçekleştiremeyen insan kendisine olan saygısını yitirecek ve mutsuz hissedecek, eksikliğini kendini başkalarına kabul ettirme yoluyla gidermeye çalışacaktır. Böylece ya kendi fikri yokmuş gibi her şeyi kabul eden, çevresine uyumlanan bir kişiliğe dönüşecek, her zaman yalnız kalmaktan korkacak, yalnız kalmamak için başkasına bağımlı olarak mazoşist eğilimler gösterebilecek ya da kendini güçlü hissetmek için başkalarını hiçe sayarak bencilleşecek, güç elde etmek için her şeyin mübah olduğunu düşünecektir. Fakat ne yaparsa yapsın çözümlenmemiş

çatışmalarından ve bölünmüş kişiliğinden kurtulamayacak ve mutsuzluğun pençesinde çırpınacaktır.

Sanayileşme ile gelişen tüketim toplumunun dayatmaları sonucu insan mutluluğu tüketim yoluyla elde etmeye çalışmaktadır. Kendini gerçekleştiremediği için mutsuz olan birey, iç çatışmalarına kulak vermeyerek tüketim toplumunun yönlendirmesiyle belli tüketim kalıplarına sahip olunduğunda saygınlık kazanacağını, bu yolla eksik yanlarını tamamlayarak mutlu olabileceğini düşünmektedir. Bu düşüncenin toplum genelinde yaygınlaşmasıyla kimliklerin mağazalardan satın alınabilir olduğu yanılması gelişmektedir. Günümüz tüketim toplumlarında insanlar, kendilerinde var olmayan özelliklere, satın aldıkları nesnelere üzerinden ulaşmaya çalışmaktadır [5]. Oturduğu muhit, kullandığı araba, giydiği kıyafet, takip takıştırdığı aksesuar, çanta, saat, gözlük gibi bir çok tüketim alışkanlığı kişinin kendisini sosyal ilişkilerinde daha değerli hissetmesine yardımcı olmaktadır. Bu yolla tüketime yönlendirilen toplum sayesinde yabancılaşmanın etkileri toplumun geneline yayılmaktadır.

Kimlik kişisel bir özellikten ziyade, kişisel özellikler üzerine inşa edilen toplumsal bir ürün olarak düşünüldüğünde, bu inşa sürecinde kitle iletişim araçlarının rolü büyüktür. Radyo, gazete, sinema gibi geleneksel kitle iletişim araçları tek yönlü iletişim kurarken, yeni medyanın sunduğu görünür olma ve çift yönlü iletişim kurma imkanı ile birey kurgusal ve dokunulmaz olan sanal dünya üzerinden toplumsal görünürlük elde ederek kimlik inşa edebilir olmuştur. Avantajları sebebiyle sanal dünya kendisini gerçekleştiremeyen bireyin sığındığı korunaklı alan haline dönüşmüştür. Birey, gittiği yerlerden yediği yemeğe kadar, kendisi hakkında her tür bilgiyi ve yaşantıyı sosyal medya aracılığı ile kurgulayıp göstererek özünde sahip olmadığı ideal bir kimliğe bürünmeye, modern yaşantının getirisi olan yalnızlaşma sonucu sosyal yollarla doyuramadığı ihtiyaçlarını sanal dünyada doyurmaya çalışmaktadır.

Alternatif dünya olarak tanımlanabilecek sanal dünya, birey kendisi hakkındaki bilgileri denetleme imkanı ve başkalarının gözünde istediği imajı oluşturma fırsatı sunar. Mağazalardan satın alarak saygınlık ve statü kazanacağını düşündüğü tüketim kalıpları ve sosyal medyada kurguladığı profil yoluyla oluşturduğu kimlik, gerçek kimliğini gizlediği maskelere dönüşür. Maskeler zaafı örtmenin, güçsüzlüğü gizlemenin, bir tür kaçışın ifadesidir [7]. Carl Gustav Jung'un, ruhsal davranış biçimi olarak gördüğü, kişinin günlük yaşam gereksinimlerine karşılık veren işlevsel bir örtü olarak tanımladığı persona kavramı, "sosyal maske" dir [17]. Jung'un analitik psikolojisine göre bulunduğumuz çevreye ve kültüre uyum yolu ile kazandığımız özellikler yani personalar; toplum kalıplarını körü körüne özümseyerek, kişiliğimiz ile ilişkimizi kaybederek yabancılaşmamıza sebep olan maskelere dönüşmektedir [9].

Günümüz toplumunda, bireyin tüketim kalıpları yoluyla kazanmaya çalıştığı ya da sanal dünyada kurguladığı kimlik, arkasına saklandığı maskelerden başka bir şey değildir. Maskeler arkasındaki kişiyi başkalarının bakışlarından gizlese de kişinin kendisinden gizlenmesini mümkün kılamamaktadır. Kurgusal kimlik kişinin özü ile çatışmaya başladığında bireyin kendisine yabancılaşması kaçınılmaz olacaktır.

4.2. Fotoğraflarla Yabancılaşma (Alienation with Photos)

Felsefi, sosyolojik ve psikolojik temellerde birçok düşünür tarafından ele alınan yabancılaşma kavramı, ister Hegel'in diyalektik idealizmindeki gibi, doğanın sınırlayıcı ve zorlayıcı etkisi ile beden ve tinin arasındaki mesafenin açılması şeklinde ele alınsın, ister Kant'ın evrensel ahlak yasasında olduğu gibi insanı insan yapan iç mahkemesi olan vicdanın sesinin bastırılması ve insanın özünden

uzaklaşması olarak ele alınsın, isterse de Marx gibi insanın kapital sistemin zorlayıcı etkisi ile üretimine, kendisine ve topluma yabancılaşması olarak ele alınsın; tüm nesnel ve öznel düşünce sistemlerinin vurguladığı insanın kendini gerçekleştirmesinden uzaklaşmasıdır.

Tüketim toplumunda kendini gerçekleştirmekten uzaklaşan birey, eksikliğini tüketim kalıplarına sahip olarak gidermeye yönelmiştir. Tükettikçe mutlu olacağını sanan birey, ihtiyacı olsun olmasın sürekli yeni bir şeye sahip olmaya çalışmakta, özellikle moda akımları yoluyla dayatılan kalıplara sahip olduğunda, belli bir statü, popülerite ve itibar kazanacağı yanılgısına düşmektedir. Satın aldığı gömleğin üzerindeki marka etiketi için bir kaç aylık maaşını borçlanan, beş yıldızlı bir otelde bir hafta tatil yapmak için bir yıl çalışan insan, iyi bir muhitte ev sahibi olmak için onlarca yıl kredi ödemeyi göze almaktadır. Bu gerçek olmayan ihtiyaç yalanları dipsiz kuyu gibidir; her zaman daha fazlası, her sahip olduğun şeyden daha iyisi vardır. Son model lüks bir arabanın ya da son teknoloji bir akıllı telefonun her yıl yenisi çıkmakta, yenisine sahip olduğunda daha mutlu olacağını sanan insan tüketim tuzaklarından hiç bir zaman kurtulamamaktadır. Bir de bunları görüp, ekonomik gücü yetmediği için sahip olamayan, bu yüzden eksik, değersiz ve mutsuz hisseden bireyler vardır. Kimisi ünlü bir markanın özel tasarım çantasına sahip olarak mutlu olacağını sanmakta, kimisi aynı markanın etiketi el yakan standart üretimi ile yetinmeye çalışmakta, kimisi o markanın standart üretiminin sahtesi ile kendisini kandırırken, kimi de reklamlarına bakarak iç geçirmektedir. Bu örnekteki özel tasarıma sahip olan kişi ve reklamlara bakıp iç geçiren kişi arasında gerçek kimlik sahibi olma konusunda bir fark yoktur.

Tüketim kalıplarına, statüye, popüleriteye, maddi güce ve gelip geçici güzelliğe sahip olarak içindeki eksiği giderebileceğini sanan bireyin yanılgısının daha ötesi sanal dünyada kurgulanan profillerdir. Modern yaşamın getirilerinden birisi olan yalnızlaşma sonucu, alternatif dünya olarak tanımlanabilecek sanal dünya bireyin eksikliğini bastırabileceği dokunulmaz ve özgür bir alem olarak cazip görünmektedir. İnternette bulduğu sözleri sosyal hesaplarda paylaşarak herkes kültürlü ve zeki olduğunu, yüklenen gülücük dolu öz çekimlerle herkes mutlu olduğunu, gezdiği yerleri etiketleyerek, yiyip içtiklerini göstererek herkes sosyal olduğunu, kurguladıkları profillerle herkes ideal olduğunu gösterir olmuştur. Teknolojinin getirisi bu kolaylık sayesinde gerçek dünyada takılan maskeler, sanal dünyada takılan sanal maskelere dönüşmüştür.

Bu çalışmada; fotoğraflarla yabancılaşma gerçekliği, maske metaforu üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Tablo 1'de yer alan fotoğraflarda farklı biçimsellikte maskeler dikkat çekmektedir. Bu maskeler kendi özünden uzaklaşan bireyin, kendini gerçekleştirememesi sonucu yaşadığı eksikliği, öz güven kaybını, iç gerilimi, mutsuzluğu ve umutsuzluğu gizlemeye çalışmasının metaforudur. Maskeler tüketim toplumunda, kendini tatmin etme gayretinde olan bireyin arkasına gizlendiği tüketim kalıpları olarak düşünülebilir ya da sosyal medya araçları sayesinde sanal dünyada kimlik var etmeye çalışan bireyin gelip geçici sanal profilleri olarak da algılanabilir.

Maskeler takan kişi için başkasından gizlenme çabası olarak algılansa da aslında insanın kendisinden gizleme gayretidir. O yüzden yabancılaşmayı imgeleyen bir metafor olarak fotoğraflarda temel unsur olarak kullanılmıştır.

Tablo 1. Fotoğraflar [19]
(Table 1. Photos)

(1)

(2)

(3)

(4)

(5)

(6)

Bu çalışmada yer verilen altı fotoğrafta ortak konu nesnesi olarak çıplak bir kadın bedeni görülmektedir. Sümerlerden bu yana sanatta yaygın şekilde kabul gören çıplaklık, bedeni sosyal sınıflardan arındıran bir bakış açısına dayanmaktadır [10]. Çıplak kadın bedeni bu fotoğraflarda erotik bir güdüleme ya da bedeni teşhir etme amacından uzak, doğayı ve doğal olanı temsil eden düşünsel ve estetik bir anlam taşımaktadır. Kadın doğurganlık niteliği ile insanlığı temsil etmektedir. Çıplak kadın her hangi bir kıyafetin ya da üniformanın çağrışımından kaçınarak insanlığın özünü imgelemektedir.

Fotoğraflara bakan alımlayıcının, anlatılmak istenen kavrama odaklanması için renk ve içerik gibi indirgeyici tercihler dikkat çekmektedir. Fotoğraflar özellikle tek ton siyah düz bir arka plan

üzerinde oluşturulmuştur. Renk ve içerik gibi indirgeyici tercihler, gözün kavram aktarmak istenen fotoğraf unsurları üzerinde kalmasını sağlamaktadır. Fotoğraflarda maskeler ve çıplak kadın bedeni gibi bir kaç unsur haricinde kavram karmaşası yaratacak başka unsurlar yoktur. Aynı durum siyah beyaz renk tercihi için de söz konusudur. Fotoğraflar renkli sunulmayarak renklerin anlamsal karşılıklarından kaçınılmış, anlamı sadeleştiren bir tercih yapılmıştır.

Modellerin kadrajdaki konumları düşünüldüğünde fotoğrafta kompozisyonun temel kurallarından birisi olan altın oran aranmadığı, modellerin kavrama dikkat çekmek için radikal bir tercihle kadrajın ortasına konumlandırıldığı görülebilmektedir.

19. yüzyıldan bu yana portre fotoğrafı resmi kurumlar tarafından bireysel kimlik damgası olarak kullanılmıştır [4]. Fotoğrafın kişisel veri niteliği ve kimlik belirleyici özelliği taşıması için, fotoğraflanan kişinin portresinin görünür olması önemli bir unsurdur. Portre fotoğraflarının ağırlıklı insan yüzünü yorumladığı düşünülse de kişinin işini, sosyal durumunu, kişilik özelliklerini hatta psikolojik durumunu ortaya koyan bir yanı da mevcuttur [10]. Portre fotoğrafları genel ve özel kimliği ortaya koyan kimlik fotoğraflarıdır denilebilir. Bu bağlamda fotoğraflar aracılığı ile yabancılaşma aktarılmak istendiğinde modelin yüzünün görünür olmaması önemli bir detay haline gelmektedir. Bu sayede model bir kişiyi değil genel anlamda bireyi temsil etmektedir. Örneğin 1. fotoğrafta sandalye üzerinde oturmuş ve sırtı objektife dönük olan birey duvarda asılı ve birbirinin aynısı olan maskelerden birisini seçme aşamasında kadrajlanmıştır. Yüzü izleyici tarafından görünmeyen model spesifik bir kişiyi değil yabancılaşan bireyi imgelemektedir. Bu fotoğrafta birbirinin aynısı olan maskeler aracılığı ile bireyin gerçekte inşa etmediği kimliklerden hangisini yüzüne geçireceğinin seçim ironisi vurgulanmaktadır. Ya da 5. fotoğraf incelenecek olursa aynaya bakan modelin aynada bir şey göremediği kadraja yansımaktadır. Bu fotoğrafta yabancılaşan bireyin özünden uzaklaştıkça kendini tanıyamayacağı gösterilmektedir. 4. fotoğraf incelendiğinde objektife yönelmiş durumda olan modelin yüzü taktığı biçimsiz maske sebebiyle görülememekte, dolayısıyla kim olduğu tanınmamaktadır. Aynı zamanda model yüzüne taktığı maske ile aynı malzemedan yapılmış bir kalıbı adeta "al, yüzüne tak" dercesine karşısındakine, diğer bir deyişle fotoğrafın izleyicisine uzatmaktadır. Bu yöneliş genel geçer kabul gören personaların yaygınlaşmasına gönderme yapmaktadır. 6. fotoğraf ise moda adı altında dayatılan tüketim kalıpları aracılığı ile kendisini değerli hissetmeye çalışan bireyi kadrajına dahil etmiştir. 2. fotoğraf dolaylı yoldan moda kalıpları ile ilintilidir. Fakat bu fotoğraf daha derin bir gönderme taşımaktadır. Moda gelip geçici güzelliğe yöneltip insanlara tüketim kalıplarını dayatırken bu fotoğrafta özellikle insan bedeninin biçimsel güzellikten uzaklaştırıldığı görülebilmektedir. Maske modelin kafasının arkasına takılmış, maskenin göz boşluklarından saç tutamları sarkıtılmış ve modelin omuzları dikkat çekici bir formda kola benzetilmiştir. Modanın, başka bir ifade ile popüler olan her şeyin, gelip geçici ve yüceltilmiş bir güzellik taşıdığı anlatılmak için fotoğrafta rahatsız edici bir insan biçimselliği kasıtlı olarak vurgulanmıştır.

Yapıtın belki de en önemli bağlamlarından birisi alımlayıcı bağlamıdır. Her alımlayıcı kendi, sosyal, kültürel, psikolojik hatta entellektüel birikimi doğrultusunda baktığı yapıtı içselleştirerek alımlamaktadır. Bu fotoğraf serisinde tüm sadeleştirilmiş ve indirgenmiş içerik unsurları, kavram oluşması için alımlayıcının dikkatini sayılı içerik üzerinde tutmaya çalışmaktadır. Bu yolla her alımlayıcı fotoğraftaki unsurlara farklı anlamlar yükleyecek olsa da yabancılaşma ortak kavram olarak alımlanmaktadır. Çeşitli maskeler arkasında başka gözlerden saklandığını sanan birey, kendi potansiyeline yönelerek,

kendini gerçekleştirip kendisi ile barışık bir kimlik inşa etmek yerine, potansiyeli ve insanı insan yapan yetilerini görmezden gelerek, gelip geçici kimlikler peşinde kendisine yabancılaşmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Sokrates'in insanın iç sesi olarak tanımladığı, insana doğru yolu gösteren "daimon" sayesinde insanın doğasına uygun hareket etmesi gerekmektedir. Bu düşünce sisteminin bir benzeri Kant'ın evrensel ahlak yasasında değiştiği, insanın iç mahkemesi olan vicdan sayesinde insanın doğru olanı seçmesi gerekliliğinde görülmektedir. Kendisine yönelen insan, kendisini tanıyarak, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin tepesindeki kendisini gerçekleştirme gereksinimini yerine getirebilmektedir. Aksi durumda tüm bu düşünce sistemlerinin vurguladığı ortak nokta; Hegel'in tanımladığı ideanın özüne aykırı bir duruma düşmesi, Marx'ın insan doğası ve insan emeği arasındaki ilişkinin saptırılması düşüncelerinde olduğu gibi insanın doğumu ile gelen kodlarından uzaklaşması ve kendisine yabancılaşmasıdır.

Yabancılaşma olarak tanımlanabilecek bu iç çatışma sonucu kendisini gerçekleştiremeyen birey eksikliğini giderebilmek için uyumlandığı sosyokültürel topluma bağımlı ama içten içe de bağımlı olduğu yapıya karşı düşman bir duyguyla kişilik bölünmesi yaşayacaktır. Birey ya sürüdeki kuzu gibi; hiç bir şeye sesini çıkarmayan, dışlanmaktan ve yalnız kalmaktan korktuğu için herşeye uyum sağlayan, eksikliğini ve ezikliğini başkasına bağımlı olarak bastırmaya çalışan ya da acımasızlığa sığınıp eksiklik duygusunu dengelemek için popülerite, prestij, maddi servet gibi sahte güç arayışlarına yönelen bir kimlik inşa edecektir.

Günümüz toplumunda, bireyin tüketim kalıpları yoluyla kazanmaya çalıştığı ya da yalnızlaşan bireyin monitör karşısında kurguladığı profil, saklanmaya çalıştığı maskelerden başka bir şey değildir. Bu maskeler kendi özünden uzaklaşan bireyin, kendini gerçekleştirememesi sonucu yaşadığı eksikliği, öz güven kaybını, iç gerilimi, mutsuzluğu ve umutsuzluğu gizlemeye çalışmasının metaforudur.

Kadın doğurganlık niteliği ile insanlığı temsil ederken, çıplaklık her hangi bir kıyafetin, kostümün, üniformanın ya da aksesuarın çağrışımından kaçınarak insanlığın özünü imgelemektedir.

Fotoğraflar kendini gerçekleştirme ihtiyacından uzaklaşan insanın, yaşadığı iç çelişki sonucu yabancılaşarak takındığı gelip geçici maskeler arkasında gizlenme çabasını yansıtmaktadır.

Kişilik inşa sürecinde insanın önce kendisini bilmesi, doğası ile gelen özelliklerini geliştirmesi, bu yolla özgürleşmesi ve kendini gerçekleştirme yoluyla maskeler arkasına gizlenme ihtiyacı olmadığını keşfetmesi gerekmektedir. İnsan doğumuyla birlikte getirdiği potansiyelini geliştirerek, ne pahasına olursa olsun insanı insan yapan vicdanının sesini dinleyerek, Sokrates'in mağara alegorisindeki gölgelere aldanmayıp, yüzünü gerçeğe çevirerek, kendini gerçekleştirme yoluyla özgürleşmesi, üretmesi, böylelikle maddi ve manevi olarak başkalarına bağımlılığını azaltması, kendisiyle barışık, mutlu bir benliğe sahip olması doğru bir kimlik inşa etmesi için önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- [1] Arslan, A., (2008). İlkçağ Felsefe Tarihi-4. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [2] Bayhan, V., (1997). Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- [3] Best, S. ve Kellner, D., (1998). Post-Modern Teori Eleştirel Soruşturmalar, Çev. M. Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

-
- [4] Clarke, G., (2017). Güzel Sanatların Bir Dalı Olarak Fotoğraf. İstanbul: Halaperest.
- [5] Demir, Z., (2018). Karl Marx'ın Bakış Açısından Kapitalist Toplumda Yabancılaşma ve Sonuçları. Bolu: Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt:3, Sayı:5.
- [6] Fırıncıoğulları, S., (2018). Modern Çağın Hastalığı: Yabancılaşma ve Ahlaki Bütünlük İlişkisi. Karadeniz Dergisi, Sayı 38.
- [7] Göktürk, İ. ve Günalan M., (2006). Modern ve Geleneksel Değerler Arasında Yabancılaşan İnsan. Konya: Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi, Sayı 11.
- [8] Hilav, S., (2008). Edebiyat Yazıları. İstanbul: YKY.
- [9] Jung, C., G. (2020). Junk Psikolojisi. İstanbul: E-Kitap Yayıncılık.
- [10] Karadağ, Ç., (2016). Fotoğrafın Temel Yapısı. İstanbul: Öteki.
- [11] Maslow, A., (2001). İnsan Olmanın Psikolojisi. Çev. O. Gündüz. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- [12] Ollman, B., (2008). Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı. Çev. Ayşegül Kars. İstanbul: Yordam.
- [13] Oldenquist, A. and Rosner, M., (1991). The Search for De-Alienation Strategies. Alienation, Community and Work, ed. Andrew Oldenquist and Mecanlem Rosner, Greenwood Press, 3-15.
- [14] Örs, H., B. (2014). Modern Siyasal İdeolojiler. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [15] Ritzer, G., (2014). Klasik Sosyoloji Kuramları. Çev. H. Hülür. Ankara: De Ki Yayınları.
- [16] Sezal, İ., (1981). Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar. Ankara: Birlik Yayınları.
- [17] Tan, F.Ç., (2014). Tennessee Williams'ın Kadın Karakterlerinde Sosyal Maske. Uluslararası İnsan ve Bilim Dergisi, Cilt:11, Sayı:1.
- [18] Tolan, B., (1980). Çağdaş Toplumun Bunalımı: Anomi ve Yabancılaşma. Ankara: AİTİA Toplum Bilimleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, No:1.
- [19] Fotoğraflar: Egemen Umut Şen (AFIAP-Fotoğraf Sanatçısı).